

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ «ΙΑΤΡΙΚΗ ΥΠΟΒΟΗΘΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ»

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, ύστερα από το υπ' αριθμ. πρωτοκ. 3154/7.10.2002 έγγραφο του Προέδρου της Βουλής, συνεδρίασε στις 11 Οκτωβρίου 2002, προκειμένου να εξετάσει τα ηθικά και κοινωνικά ζητήματα που εγείρονται με το σχέδιο νόμου «Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή», στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς της, σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 2667/1998. Το εν λόγω νομοσχέδιο, προϊόν ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, έχει ήδη κατατεθεί και πρόκειται να συζητηθεί στην Ολομέλεια της Βουλής. Η Επιτροπή

- αναγνωρίζοντας την κρισιμότητα των θεμάτων που ρυθμίζει το νομοσχέδιο από την άποψη της προστασίας της ανθρώπινης αξίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων και
- έχοντας επίγνωση του έντονου δημόσιου ενδιαφέροντος για τα ζητήματα της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (τεχνητής αναπαραγωγής)

Κατέληξε στις παρακάτω παρατηρήσεις, οι οποίες αφορούν το κρίσιμο για την αρμοδιότητά της Άρθρο Πρώτο του νομοσχεδίου (νέα άρθρα 1455 – 1460 του Α.Κ.).

Α' Γενικές κρίσεις επί του νομοσχεδίου

1. Η ανάγκη μιας νομοθεσίας για την τεχνητή αναπαραγωγή

Η όλο και ευρύτερη διάδοση των σύγχρονων μεθόδων της τεχνητής αναπαραγωγής στον άνθρωπο, αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Ανεξάρτητα από το αν ο νομοθέτης επεμβαίνει ή όχι για να ρυθμίσει τα σχετικά ζητήματα, η εφαρμογή αυτών των μεθόδων ανταποκρίνεται σε ένα προφανές κοινωνικό ενδιαφέρον: οι μέθοδοι της τεχνητής αναπαραγωγής διευρύνουν ιδίως τις δυνατότητες δημιουργίας οικογένειας, αντιμετωπίζοντας τη φυσική αδυναμία απόκτησης παιδιών.

Ωστόσο, η παρέμβαση του νομοθέτη είναι εν προκειμένω αναγκαία, κατά το μέτρο που εγγυάται την ασφάλεια δικαίου σε έναν τομέα όπου εξ αντικειμένου δημιουργούνται σύνθετες βιοτικές σχέσεις. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή κρίνει ότι το υπό συζήτηση νομοσχέδιο αποτελεί ευπρόσδεκτη νομοθετική πρωτοβουλία.

2. Η ουσία των ρυθμίσεων του νομοσχεδίου

Τα επί μέρους θέματα του νομοσχεδίου ρυθμίζονται με αφετηρία την, κατ' αρχήν, αποδοχή της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Η Επιτροπή κρίνει ότι η θέση αυτή ανταποκρίνεται στις σημερινές ηθικοκοινωνικές αντιλήψεις, στο μέτρο που οι τελευταίες υποστηρίζουν μια ευνοϊκή για την απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τεχνολογία, εδώ

ειδικότερα για την απόλαυση των δικαιωμάτων στην αναπαραγωγή και τη δημιουργία οικογένειας. Επισημαίνει, εξ άλλου, ότι ανάλογο είναι το γενικό πνεύμα και της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική, κειμένου δεσμευτικού στα ζητήματα της βιοϊατρικής για τον Έλληνα νομοθέτη (ν. 2619/1998 σε συνδ. με το άρθρ. 28 παρ. 1 Σ.).

Περαιτέρω, πάντως, το νομοσχέδιο υποβάλλει την τεχνητή αναπαραγωγή σε δύο ειδών ρυθμίσεις και περιορισμούς. Με αυτούς: α) δέχεται την προσφυγή στις μεθόδους της μόνον σε συγκεκριμένες περιπτώσεις αδυναμίας απόκτησης παιδιών με φυσικό τρόπο ή προκειμένου να αποφευχθεί η μετάδοση σοβαρής ασθένειας στο παιδί, β) ορίζει ένα συγκεκριμένο, αυστηρό πλαίσιο στις σύνθετες σχέσεις συγγένειας που δημιουργούνται, ώστε να αποφεύγονται νομικές επιπλοκές.

Η Επιτροπή επισημαίνει, κατ' αρχήν, ότι τόσο από νομική όσο και από ηθική άποψη τα δικαιώματα στην αναπαραγωγή και στη δημιουργία οικογένειας επιδέχονται περιορισμούς, αφού συνδέονται με συμφέροντα και δικαιώματα τρίτων προσώπων, αλλά και με το συμφέρον του παιδιού που πρόκειται να έλθει στον κόσμο. Ειδικά στην περίπτωση της τεχνητής αναπαραγωγής, όπου η βιολογική και ψυχολογική επιβάρυνση των μετεχόντων είναι σημαντική, οι περιορισμοί εμφανίζονται και για τον λόγο αυτόν αναγκαίοι. Υπό το παραπάνω πρίσμα, εξετάζονται στη συνέχεια οι συγκεκριμένοι περιορισμοί των επί μέρους νέων άρθρων του Α.Κ., σύμφωνα με το σχέδιο.

3. Γενική παρατήρηση επί της χρησιμοποιούμενης ορολογίας

Ο όρος «γεννητικό υλικό» χρησιμοποιείται στα άρθρα 1456, 1459 εδ. α', β' και 1460. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι ο όρος χρησιμοποιείται με ακρίβεια μόνο στο άρθρο 1460 του νομοσχεδίου, όπου εννοεί τους γαμέτες (σπέρμα και ωάρια). Στα άρθρα 1456 και 1459 εδ. α', β' η χρήση του όρου είναι αδόκιμη καθώς καλύπτει τόσο τους γαμέτες όσο και τα πολύ πρώιμα στάδια της εμβρυϊκής ανάπτυξης.

Ο όρος «γονιμοποιημένο ωάριο» χρησιμοποιείται στο νομοσχέδιο (άρθρ. 1458, 1459 εδ. γ') για να δηλώσει ακριβώς αυτά τα πρώιμα στάδια εμβρυϊκής ανάπτυξης (6-8 κύτταρα), θα μπορούσε δε να χρησιμοποιηθεί και στα άρθρα 1456 και 1459 εδ. α', β'. Παρόλο που η χρήση του δεν είναι επιστημονικά απολύτως ακριβής, καθώς στην ουσία πρόκειται για το γονιμοποιημένο ωάριο και τα προϊόντα του, είναι πάντως κατ' οικονομία ο ακριβέστερος όρος για την πλήρη κατανόηση των σχετικών ρυθμίσεων και από μη ειδικούς. Ο καθηγητής κ. Ρουπακιάς διατηρεί επιφύλαξη, προτείνοντας εν προκειμένω τη χρήση του όρου «έμβρυο».

Β' Παρατηρήσεις στα επί μέρους άρθρα

Άρθρο 1455

Η Επιτροπή θεωρεί ότι το δικαίωμα στην αναπαραγωγή αποτελεί εκδήλωση του ατομικού δικαιώματος στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, συνιστά δε την αναγκαία προϋπόθεση του δικαιώματος δημιουργίας οικογένειας. Από νομική άποψη, το εν λόγω δικαίωμα υπόκειται γενικά στους συνταγματικά προβλεπόμενους περιορισμούς (άρθρ. 5 παρ. 1 Σ.), δηλαδή τον σεβασμό του Συντάγματος, των δικαιωμάτων των άλλων και των χρηστών ηθών. Η Επιτροπή κρίνει ότι το άρθρο 1455 εισάγει ακριβώς τέτοιους περιορισμούς για την άσκηση του δικαιώματος με τις μεθόδους της τεχνητής αναπαραγωγής.

Από την άποψη της βιοηθικής, ειδικότερα, το ενδιαφέρον εντοπίζεται στο ότι η τεχνητή αναπαραγωγή δεν δικαιολογείται για οποιονδήποτε λόγο, αλλά μόνον για την αντιμετώπιση παθολογικών καταστάσεων. Ο περιορισμός αυτός είναι ορθός: η σημασία του να αποκτή κάποιος τη δυνατότητα άσκησης δικαιωμάτων τα οποία στερείται χωρίς τη θέλησή του (όπως τα δικαιώματα στην αναπαραγωγή και στη δημιουργία οικογένειας), δεν μπορεί να οδηγεί στον «φιλελευθερισμό» της προτίμησης των τεχνητών μεθόδων έναντι των φυσικών. Ορθή επίσης κρίνεται η απαγόρευση της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης, καθώς και η απαγόρευση επιλογής φύλου (εκτός αν πρόκειται να αποφευχθεί σοβαρή ασθένεια που συνδέεται με το φύλο), στο μέτρο που αντανακλούν κοινά αποδεκτές ηθικοκοινωνικές αντιλήψεις του σύγχρονου πολιτισμού, οι οποίες αποτυπώνονται και σε διεθνή κείμενα (Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική, Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Σύμβασης αυτής για την απαγόρευση της κλωνοποίησης).

Κατά την Επιτροπή, η γενική αυτή στάση του νομοσχεδίου οριοθετεί επαρκώς τη δυνατότητα προσφυγής στις μεθόδους της τεχνητής αναπαραγωγής και τις προϋποθέσεις εφαρμογής των τελευταίων.

Διαφωνία διατύπωσε ως προς τις προϋποθέσεις εφαρμογής ο καθηγητής κ. Ρουπακιάς, ο οποίος θεωρεί ότι η αξία του προσώπου, ως ενότητα ψυχής και σώματος, υπάρχει ήδη από το στάδιο του γονιμοποιημένου ωαρίου. Επομένως δεν είναι ανεκτή η γονιμοποίηση περισσότερων του ενός ωαρίων σε κάθε κύκλο θεραπείας εξωσωματικής γονιμοποίησης, τεχνητή που ακολουθείται γενικά προκειμένου να εξασφαλίζονται οι πιθανότητες επιτυχίας της μεθόδου, και που οδηγεί στη δημιουργία «πλεοναζόντων» γονιμοποιημένων ωαρίων. Ο ίδιος επιφυλάχθηκε και για τη συγκεκριμένη διατύπωση της διάταξης που αφορά την απαγόρευση επιλογής φύλου, υποστηρίζοντας ότι δεν αποκλείει μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία θα ήταν επιτρεπτή η επιλογή άλλων χαρακτηριστικών.

Άρθρο 1456

Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι προβλεπόμενες διαδικαστικές ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν τη σοβαρότητα της θέλησης όσων προσφεύγουν στις μεθόδους της τεχνητής αναπαραγωγής είναι αναγκαίες. Κρίνει επίσης ορθή την εφαρμογή των εν λόγω μεθόδων και εκτός γάμου – όπως συνάγεται από το συγκεκριμένο άρθρο – αφού τα δικαιώματα στην αναπαραγωγή και τη δημιουργία οικογένειας, ως θεμελιώδη, ανήκουν στον καθέναν.

Επιφύλαξη διατύπωσε εν προκειμένω ο καθηγητής κ. Μανιάτης, ο οποίος θεωρεί ότι ο νόμος δεν θα πρέπει να ενθαρρύνει με ρητή πρόβλεψη τη δυνατότητα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής σε όσους αρνούνται να αναλάβουν τις κοινωνικά καθιερωμένες συμβατικές υποχρεώσεις για την απόκτηση τέκνων, που εκφράζει ο θεσμός του γάμου. Διαφορετική επιφύλαξη διατύπωσε ο καθηγητής κ. Ρουπακιάς, κατά τον οποίον πρέπει ρητά να αποκλεισθεί η τεχνητή αναπαραγωγή εκτός γάμου.

Άρθρο 1457

Η Επιτροπή κρίνει ότι το δικαίωμα στη δημιουργία οικογένειας περιλαμβάνει επίσης τη δυνατότητα της γονιμοποίησης γεννητικού υλικού ακόμη και μετά τον θάνατο του ενός εκ των δύο δότην, όπως προβλέπει το νομοσχέδιο. Επιφύλαξη εξέφρασε εν προκειμένω ο καθηγητής κ. Ρουπακιάς.

Ως προς το προβλεπόμενο στο εν λόγω άρθρο διάστημα διενέργειας της μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης, διατύπωσε επιφύλαξη ο καθηγητής κ. Κριμπάς, ο οποίος θεωρεί

εξαιρετικά περιοριστική τη ρύθμιση κατώτατου και ανώτατου χρονικού ορίου για τη διενέργεια μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης.

Άρθρο 1458

Οι ρυθμίσεις που αφορούν την «παρένθετη μητρότητα» οδήγησαν στην υποστήριξη δύο απόψεων, όσον αφορά την αναγνώριση της εν λόγω μεθόδου. Υπέρ της αναγνώρισής της, ως αποδεικτής δυνατότητας άσκησης του δικαιώματος δημιουργίας οικογένειας, με τους περιορισμούς και τις εγγυήσεις που προβλέπει το σχέδιο, τάχθησαν ο Πρόεδρος της Επιτροπής, καθηγητής κ. Κουμάντος και οι καθηγητές κ.κ. Αγουρίδης, Κριμπάς και Μανωλεδάκης.

Αντίρρηση διατυπώθηκε από τους καθηγητές κ.κ. Μανιάτη, Ρουπακιά και Βλαχογιάννη, οι οποίοι έκριναν ότι, με βάση τις σημερινές κοινωνικές αντιλήψεις και την προκαλούμενη επιβάρυνση στις βιολογικές λειτουργίες του οργανισμού της γυναίκας που κυοφορεί, η εισαγωγή της μεθόδου είναι πρόωγη.

Διαφορετική επιφύλαξη διατύπωσε ο καθηγητής κ. Τσουκαλάς, ο οποίος θεωρεί ότι η συγκεκριμένη ρύθμιση δεν προφυλάσσει από το ανεπιθύμητο ενδεχόμενο εμπορευματοποίησης τόσο των εμβρύων όσο και της «παρένθετης μητέρας». Με την επιφύλαξη αυτή συμφώνησε και ο κ. Ρουπακιάς.

Απείχε της ψηφοφορίας, η καθηγήτρια κ. Δραγώνα-Μονάχου, επειδή δεν διέθετε στοιχεία από την ελληνική πραγματικότητα για την ανάγκη προσφυγής σε αυτή τη μέθοδο.

Άρθρο 1459

Η Επιτροπή θεωρεί θεμιτές τις διατάξεις που αφορούν τις πιθανές χρήσεις του πλεονάζοντος γεννητικού υλικού. Ειδικά ως προς την χρήση του γεννητικού υλικού για ερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς, το σχέδιο συμβαδίζει με την από 21.12.2001 Εισήγηση της Επιτροπής «για τη χρήση των βλαστοκυττάρων στη βιοϊατρική έρευνα και την κλινική ιατρική», στην οποία τονίζεται ως αναγκαία προϋπόθεση η προηγούμενη συναίνεση ύστερα από κατάλληλη πληροφόρηση των δοτών των γαμετών (σημείο Β' 5). Ο καθηγητής κ. Ρουπακιάς διατηρεί την αντίρρηση που είχε διατυπώσει στην παλαιότερη Εισήγηση.

Άρθρο 1460

Η Επιτροπή κρίνει αναγκαίες τις ρυθμίσεις του άρθρου για την τήρηση της εμπιστευτικότητας των στοιχείων του τρίτου δότη γεννητικού υλικού, του παιδιού που θα γεννηθεί, καθώς και των γονέων του, ώστε να προστατεύεται η ιδιωτική ζωή όλων των εν λόγω προσώπων.